

№ 8 (265)
Люты 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

У нумары:

- ☞ **Асоба:** ксёндз і актыўны дзеяч А. Гадлеўскі – *стар. 2 і 7*
- ☞ **Роздумы:** наша мова, мясціны слаўныя – *стар. 3 і 6*
- ☞ **Да ўвагі:** сустрэча... са страчаным – *стар. 4*

На тым тыдні...

● **19 лютага** ў галерэі «Ракурс» з нагоды Міжнароднага дня роднай мовы прайшла літаратурна-мастацкая вечарына «**Дзіўная, родная мова...**». У вечарыне прынялі ўдзел Аляксандр Лукашанец, Уладзімір Шчасны, Пётр Гуд, Навум Гальпяровіч, Таццяна Мархель і шмат іншых дзеячаў літаратуры і мастацтва краіны, аматарскія калектывы і прафесійныя артысты.

свет і жывуць, радуець, красуюць усё лета, а позна ўвосень пакрысе заміраюць і засынаюць на зіму, каб зноў адрадзіцца вясною...»

● **20 лютага** ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча прайшло ўрачыстае адкрыццё выстаўкі аўтарскіх лялек Аксаны Цюпы «**Дзікія кветачкі вясны**».

Да адкрыцця выставы падрыхтаваныя цудоўныя тэкст-прадстаўленне, у якім сказана: «Дзіванна, смактунчыкі-мядунчыкі, чарнік-купальнік, грамавік, сінегалоўкі-мікалайчыкі, шалей-красаўка, балігалоў-свістуля – гэта ўсё народныя назвы дзікіх кветак. Быццам рэдкія старадаўнія імёны герояў і прыгажуняў гучаць яны, чаруюць слых і вабяць нечым таемным і загадкавым. Гэтыя цудоўныя дзівосныя істоты – дзікія кветкі нашых міфаў, нашых легендаў і казак. Як жыццё кожнай кветкі пачынаецца ўвесну, так і гэтыя незвычайныя стварэнні ажываюць з надыходам вясны, абуджаюцца, выходзяць на

Фота Міколы ПІВАВАРА

Школьнае краязнаўства

Самі музэй стварылі

5 гадоў таму на педсавеце нашай школы было вырашана: не чакаць нечый дапамогі, а самі стварыць музэй. Як-ніяк на той час школе было больш за 90 гадоў, то хацелася адлюстраваць і яе гісторыю, і сённяшні дзень.

Свой пачатак СШ № 15 г. Мінска бярэ з 1912 года.

На цяперашняй вуліцы імя Максіма Багдановіча знаходзіўся 3-павярховы дом Сімона Фрыдзеля. На першым паверсе былі крама, аптэка і жыллё гаспадара дома, на другім – 5 пакояў пачатковай школы. Навучанне было платнае, сродкі за яго ішлі на аплату арэнды і на стаўніцкай працы. У 1921-м адбылося аб'яднанне са школай № 29 і ў выніку яго была створана 7-гадовая Савецкая школа № 15. У наступным годзе ў ёй навучалася 290 вучняў. У прыцемках класы асвятляліся газавымі лямпамі, у халодную пару ацяпляліся грубкамі. Па кожным прадмеце на ўвесь клас было толькі некалькі падручнікаў, пісалі вучні алоўкамі ці чарнільнымі ручкамі на паперы, якую выдавалі ў школе. У 1-м класе навучанне ішло на беларускай мове, далей яна выкладалася як прадмет. Пазней навучальную ўстанову перайменавалі ў Беларускаю школу № 15.

У час вайны акупанты разбурылі яе сцены-перагародкі,

фізкультурную залу перабудавалі пад гараж, а ў майстэрнях былі стайні; мэблю і школьны архіў спалілі, таму пасля вайны аднаўляць школу (як і іншыя) прыходзілася і бацькам, і вучням. А паколькі школ было мала, то прыходзілася дзяліцца будынкам і з іншай школай, вучыцца ў дзве змены (у іншых ішла вучоба і ў тры). Навучальны год пачынаўся 1 лістапада і заканчваўся 30 красавіка. У 1946-м школа № 15 стала рускамоўнай, а беларускамоўнай – яе суседка, школа № 29.

У 1950-я школа № 15, маючы ўчастак поля, вызначылася модным тады мічурынствам. Напрыканцы дзесяцігоддзя ў ёй навучалася звыш 900 вучняў. Вучні сярдніх класаў асвойвалі дамаводства, дзейнічалі брыгады па рамонце школьнай мэблі і абутку, швачнікаў, вучыліся шафёрскай прафесіі. На пачатку 1960-х школа вызначылася мастацкай самадзейнасцю.

У 1978-м школа прапісалася па новым адрасе: вул. Якубава, 12. Раён быў новы, шматлюдны, таму ў 1981 годзе было набрана ажно 8 першых класаў, у кожным з іх было па 40–42 вучні. Пэўны час прыходзілася, як і раней, працаваць у дзве змены. У 1985-м быў адкрыты музэй «Маладая гвардыя і мінскія маладагвардзейцы». У 2001 годзе школа атрымала статус беларускамоўнай. З першага класа прадметы выкладаліся на беларускай мове. Але неўзабаве гэты статус быў скасаваны. Некалькі гадоў у школе дзейнічалі кадэцкія класы, вядучы супрацоўніцтва з Акадэміяй МУС Рэспублікі Беларусь. Паспяхова, дабіваючыся розных узнагарод, працуюць вакальны гурток «Ранічка», класы з харэаграфічным ухілам.

Цяперашні музэй гісторыі СШ № 15 г. Мінска «Школьныя гады чудесныя», у стварэнні якога прымалі ўдзел усе, хто датычны да навучальнай установы, у асноўным фондзе мае 190 экспанатаў (ёсць і запаснікі). Музэй складаецца з некалькіх раздзелаў па асвятленні асноўных этапаў дзейнасці школы. Супрацоўнікі музея і навучэнцы наладзілі 5 мультымедыяных прэзентацый, распрацавалі некалькі тэм розных экскурсій, наладжваюць вечарыны (з ветэранамі вайны і працы, выпускнікамі школы, беларускімі пісьменнікамі, навукоўцамі, краязнаўцамі). Матэрыялы музея выкарыстоўваюцца на ўроках па розных навучальных прадметах, пры правядзенні класных гадзін, напісанні вучнямі рэфератаў.

Таццяна АЎЧЫННІКАВА,
кіраўнік музея СШ № 15
г. Мінска

напісны індэкс:
індывідуальны - 63320, ведамасны - 633202

Жывапіс трох канфесій

23 лютага 2009 года ў Нацыянальным мастацкім музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася выстаўка са сваіх збораў «Алтарны жывапіс Беларусі XVIII–XIX стст.».

Шанаванне святых абразоў, як і крыжа, належыць да старажытных традыцый хрысціянства. Традыцыя гэта пераходзіла ад пакалення да пакалення і вернікаў, і мастакоў. Старажытныя абразы захаваліся, але, на

ўпершыню найбольш поўна паказала феномен алтарнага жывапісу ў Беларусі, яго шырокую распаўсюджанасць у храмах розных канфесій – каталіцкіх, праваслаўных, уніяцкіх, разнастайнасць хрысціянскіх сюжэтаў, асаблівасці рэлігійных традыцый на Беларусі.

Выстаўка з'яўляецца добрым падарункам да 1000-годдзя Літвы і 70-годдзя Нацыянальнага мастацкага музея.

Наш кар.

Маці Божая Адзігітрыя;
1740 г., з в. Аброва
Івацэвіцкага раёна

жаль, не захаваліся імёны мастакоў-«малераў». Вывучаючы беларускія абразы XVIII–XIX стст., даследчыкі мастацтва даўно пераканаліся, што прыкладам для беларускіх абразоў служылі не старажытныя іканапісныя ўзоры, а гравюры мясцовага ці нават замежнага друку. Прадстаўлены на выстаўцы 33 абразы якраз і дэманструюць разнастайнасць жывапісу з храмаў Беларусі розных канфесій, з якіх 11 выстаўляюцца ўпершыню пасля рэстаўрацыйных работ. Выстаўка

Дабравешчанне (фрагмент);
XVIII ст., паходжанне
невядомае

Каб выспеліць сваё

У нешматлікім шэрагу прадстаўнікоў і праваднікоў рознамоўнай культуры Бялыніччыны другой паловы XIX стагоддзя, якія апантанай дзейнасцю ўнеслі значны ўклад у духоўную скарбонку нашага краю, высокай актыўнасцю вылучаўся ксёндз Люцыян Гадлеўскі.

У Бялынічы ён патрапляе ў 1858 годзе пасля адбыцця некалькіх гадоў адміністрацыйнай высылкі і прызначаецца настацелем кармеліцкага касцёла, дзейнасць якога з розных прычын, а найперш – палітычнай, прыходзіла ў заняпад.

Загартаваны складанымі, нярэдка нават і драматычнымі пра-

явамі тагачаснага жыцця, гэты неардынарны і надзвычай таленавіты чалавек адразу ж пачынае групаваць вакол сябе вольналюбівых асоб з ліку жыхароў мястэчка і навакольных паселішчаў.

На той час вядомасць і слава цудадзейнага абраза Маці Божай Бялыніцкай даўно перайшла за межы Магілёўшчыны, бо, па трапным вызначэнні гісторыка, выдаўца, літаратуразнаўца і грамадскага дзеяча, сябра Рускага геаграфічнага таварыства, Акадэміі ведаў у Кракаве, члена-карэспандэнта Імператарскага археалагічнага таварыства Адама Кіркора, «як Маці Боская Чанстахоўская ратавала ў свой час

Польшчу ад шведскага нашэсця, так і Маці Боская Бялыніцкая ў XVII–XIX стагоддзях стала вызваліцелькай Княства Літоўскага».

Каб пакланіцца святому абразу, вымаліць заступніцтва Маці Божай, у Бялынічы, вядома ж, пацягнуліся паломнікі. Сюды ішлі не толькі жыхары беларускіх губерняў, але і суседніх – украінскіх, расійскіх. А сярод іх былі і людзі аднаго духу і аднаго настрою з мясцовым апальным ксяндзом, якія марылі аб вызваленні краю ад расійскага панавання. Канечне, за імі сачылі, але паломніцтва садзейнічала канспірацыі.

(Заканчэнне на стар. 7)

Падарункі краязнаўцаў са Скідзеля і Талачына

Нядаўна адна за другой прыйшлі да мяне ў падарунак з аўтографамі кнігі ад знакавых краязнаўцаў нашай краіны Ільі Барысава (Скідзель) і Анатоля Шнэйдара (Талачын).

Першы з іх з'яўляецца сааўтарам навукова-папулярнай працы «Скідзель. 500 год гісторыі» (Гродна, 2008). Выдавецкая анатацыя гаворыць: «На аснове шырокага кола архіўных крыніцаў, вусных успамінаў і краязнаўчых матэрыялаў аўтары (пералічу і іншых: М. Дзелянкоўскі, А. Вашкевіч, Д. Люцік, Я. Лявевіч, З. Сямашка, С. Токць. – М.М.) прасочваюць гісторыю Скідзеля ад часу першай узгадкі ў старадаўнім дакуменце да сучаснасці».

Другі – аўтар выдання «Сінеокая Толочинщина. История. Культура. Памятные места» (Мінск, 2009), у якім адзначаецца (даецца ў перакладзе): «У кнізе ідзе размова аб багатай гісторыі Талачыншчы-

ны – экалагічна чыстага кутка маляўнічай беларускай прыроды, края векавых бароў, хлебных, лёнавых ніў, баявой і працоўнай славы».

Што аб'ядноўвае гэтыя краязнаўчыя кнігі? Найперш яны выдадзены добрымі тыражамі – па 1 000 экз. Па-другое, грошы на іх выданне далі Гродзенскі і Талачынскі райвыканкамы, прадмовы да іх напісалі самі старшыні – Я. Васілеўскі, А. Марэйка. Па-трэцяе, багацце ілюстраваных матэрыялаў. Па-чацвёртае, і аўтары, і кіраўнікі гэтых раёнаў выдатна разумеюць вялікія моц і сілу ўздзеяння гісторыі і краязнаўства на душы і сэрцы сваіх насельнікаў! Шкада, што такая якасць не ўласціва іншым кіраўнікам вертыкалі, напрыклад, старшыням Баранавіцкіх гар- і райвыканкамаў.

Міхась МАЛІНОЎСКІ,
г. Баранавічы

Надзея Кунцэвіч з в. Рамашкава Талачынскага раёна
паказвае танец-гульнію «Зайчык»

Сакавік

1. *Масленіца. Гуканне вясны. Пачатак Сырапуснага тыдня. «Сей пшаніцу ва ўсю руку, калі Масленіца ў маладзіку».
2. Фёдар Ціран. Заступнік ад зладзеяў. *Паласказуб. Першы дзень Вялікага посту. Паласкалі зубы гарэлкаю.
4. Казімір. «Святы Казімір дровы сякець». *Уступная серада. Каб урадзіў лён, мылі верацены ці калаўроты, гулялі ў карчме і пераскаквалі цераз пень.
7. *Зборава субота. Абрад «споведзі дзежкі».
8. *Зборніца (Ізбор). Пачатак збору ў поле. «А святы Ізбор – бяжыць вада з гор».
9. Янка, Паўраценне. Мядзведзь паварочваецца ў бяроззе на другі бок. Наглядалі за зімоўкай пчол.
10. Сорак пакутнікаў. Пліска (Прыска). «На святога Прыску праб'е лёд і пліска».
12. Рыгор. «На святога Рыгора ідуць рэкі ў мора».
13. Васіль Капальнік. Са стрэх капае.
14. Аўдоця Вясноўка. Гуканне вясны. «На Аўдокі голы бокі». (01.03 Новы год у мінулым, сакавіцкі каляндарны стыль).
15. Хвядот. «На Хвядота занос – усё сена знясе».
17. Герасім Гракоўнік. «Герасім гракоў прыгнаў». Вясновае раўнадзенства. Даўжыня дня – 11.58, усход – 6.20, захад – 18.18.
18. Марка. На Марка грак вяртаецца з выраю. Вясновае раўнадзенства. Даўжыня дня – 12.03, усход – 6.17, захад – 18.20. Стары Месяц.
19. Язэп. «Святы Язэп сярод посту шлюб дае прахвосту». «На Язэпа пагода – год ураджайны».
22. Саракі. Свята птушак. Прылятае 40 выраяў. «Святыя Саракі ў поле саху валаклі».
23. *Пачатак Храстовага тыдня. Пяклі «храсты». Абрад «жаніцбы коміна».
25. Рыгор. «На Рыгора зіма ідзе ў мора». Феафан. Калі дзень пачынаецца з туману, то варта чакаць добрага ўраджая лёну і канопляў. Дабравешчанне (Звеставанне). «І птушка гнязда не кладзе». Прылёт бусла. Гуканне вясны. *Серадапосце. Выпякалі «храстцы».
30. Аляксей Цёплы. «На Цёплага Аляксея рыба ідзе на нераст, карова на верас, а бортнік на хвою». Дзень рыбалова. Пачатак *Пахвальнага тыдня. «Дзікая качка яйцом пахваліца».

Складальнік Алесь ЛОЗКА

«Першапраходзец беларускай прозы...»

Нядаўна ў Дзяржаўным літаратурным музеі Янкі Купалы прайшоў вечар, прысвечаны 140-годдзю з дня нараджэння Антона Лявіцкага, больш вядомага шырокай грамадскасці пад псеўданімам Ядвігін Ш.

У беларускай літаратуры шмат постацей, без якіх немагчыма ўявіць нашу культуру. Сярод такіх значных асоб вылучаецца выдатны на вельліст, нарысіст, перакладчык Антон Лявіцкі.

Зробленае ім яшчэ недататкова ацэнена ў гісторыі беларускай літаратуры. Ён належыць да самаахвярных рупліўцаў, якія з'яўляюцца малавядомымі шырокай грамадскасцю нашай краіны.

Таму чарговы раз гасцінная зала дома Купалы зноў сабрала гасцей, каб адзначыць юбілейную дату Антона Лявіцкага, 140-годдзе з дня яго нараджэння. На вечары прысутнічалі вядомыя пісьменнікі, даследчыкі, навукоўцы, крытыкі, журналісты.

Ядвігін Ш. жыў на пераломе двух стагоддзяў, двух сацыяльных эпох. Ён увабляе творчую сувязь розных пакаленняў нашых пісьменнікаў. Вучань В. Дуніна-Марцінкевіча быў паплечнікам Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, старэйшым сучаснікам Цішкі Гартнага, Змітрака Бядулі. Своеасаблівы і складаны яго жыццёвы шлях. Ён зведаў шмат трагічных момантаў, быў і ў турме, і з папалішча адбудаваў дом. Але застаўся чалавекам з вялікай літары. Яго жыццё было прыкладам адданасці радзіме.

Нарадзіўся Ядвігін Ш. у Жылічах, дзе захаваўся падмурак яго дома. Але на Беларусі атаясамліваецца з яго імем менавіта Карпілаўка. Найперш гэта – калыска ягонага натхнення. Карпілаўка для Ядвігіна Ш. – як Люцінка ў жыцці В. Дуніна-Марцінкевіча. Адсюль блізка да Мінска, адносна недалёка да Вільні. Менавіта ў Карпілаўку ён вярнуўся, калі быў адлічаны з Маскоўскага ўніверсітэта. Тут і толькі тут ён мог засяродзіцца, супакоіцца і пісаць. З Кар-

пілаўкі, з яе наваколля і шматлікія жаргты, смяшынкі ў запісах Ядвігіна Ш. Пра гэта надзвычай цікава раскажаў вядомы пісьменнік, даследчык беларускай літаратуры Уладзімір Содаль.

Вельмі цёпла пра Ядвігіна Ш. і пра Карпілаўку распавёў вядомы пісьменнік і мастак Сяргей Давідовіч. Бацькі Сяргея Фёдаравіча добра ведалі Лявіцкіх, некаторы час жылі ў іх доме. Недалёка ад дома Лявіцкіх стаіць хата, у якой нарадзіўся і жыў Сяргей Фёдаравіч. Ён прачытаў вершы, якія прысвяціў Ядвігіну Ш.

Асоба і творчасць Ядвігіна Ш. прыцягвае ўвагу многіх маладых даследчыкаў. На вечары прысутнічаў даследчык беларускай літаратуры, навуковец Андрэй Унучак, які напісаў кнігу пра газету «Наша Ніва». Ён вельмі цікава грунтоўна раскажаў пра значэнне Антона Лявіцкага ў развіцці беларускай літаратуры і культуры.

І, канечне, прагучалі неўміручыя і заўжды актуальныя творы пісьменніка.

Марына
БАГАДУХАВА,
навуковы супрацоўнік
Дзяржаўнага музея
Янкі Купалы

Забутыя ўрокі вядомага асветніка

Знагоды 125-й гадавіны з дня нараджэння вядомага змагара за вольную Беларусь пісьменніка Язэпа Лёсіка ў чытальнай зале раённай бібліятэкі на адмысловым стэлажы былі выстаўленыя ягонныя кнігі, выдадзеныя ў 1990-я гады. Мне вельмі захацелася пачытаць томік, што выйшаў у «Мастацкай літаратуры» ў 1994 годзе. Але бібліятэкарка не змагла выдаць выставачны асобнік і прапанавала зайсці ў абанемцкі аддзел. Там мне адшукалі жаданы зборнік. Адгарнуў вокладку і пабачыў на кантрольным аркушыку тэрмінаў выдачы кнігі адну дату – 14 верасня 2002 года. Праз 8 (!) гадоў пасля паступлення кнігі ў бібліятэку. Там жа, у чытальнай зале, поруч са сталом, дзе афармляюцца кнігавыдачы, на металевых шмат'ярусных палічках выстаўлена дзесяткі паўтара розных часопісаў, пераважна рускамоўных. Але пабачыў і «Малодосць» за 2008 год. На ўклееных на адваротным баку вокладкі кантрольных аркушыках выдачы-прыёму не адшукана ў дзевяці нумарах ніводнага запісу! І ў чытальнай зале, дзе навідавоку стаіць апошнія нумары той жа «Малодосці», а таксама «Польмя», «Нёмана», – попыт наведвальніка на іх, як сказала бібліятэкарка, амаль нулявы. Хіба што недзяржаўны часопіс «Дзеяслоў» (адзін асобнік на ўвесь раён!) бярэ пачытаць пенсіянер, ды яшчэ загадчыца аддзела абслугоўвання і інфармацыі, магчыма, зазірае і хто-небудзь з яе падначаленых. І ўсё!

Прычына гэтай адчужанасці звязаная з так званым гістарычным двухмоўем, калі народ беларускі вельмі доўга жыў пад чужым панаваннем – спачатку пад Польскай каронай, потым – у складзе Расійскай імперыі, урэшце – у эпоху БССР, калі масава закрывалі беларускія школы. А падых «адлігі» пасля абвясчэння незалежнасці быў вельмі кароткі і скончыўся, на жаль, праз пяць гадоў, з увядзеннем рускай мовы ў ранг дзяржаўнай. І ўсе беларускамоўныя школы нашага горада хутка сталі рускамоўнымі – як і паўсюль у гарадах краіны.

Гэтая моладзь, якой у пару «адлігі» было сем-восем гадоў, вырасла ўжо ў гэтым антыбеларускім атачэнні. Кніжка беларуская для многіх з іх сёння ўжо не запатрабаваная. Нават па школьнай праграме. Як казалі бібліятэкаркі з абанемцкага аддзела, з 51 690 кнігавыдачаў за 9 месяцаў мінулага года на беларускамоўныя кнігі (разам з падручнікамі для школак ды іншых навучальных устаноў) прыпала... усяго 1 740! З іх не меней за 80 адсоткаў склалі падручнікі і творы па школьнай

праграме. На «вольных» чытачоў прыпадае не болей за 450–500 кнігавыдачаў. Паўтаруся: за 9 месяцаў.

І гэта ў горадзе з багатай беларускай гісторыяй, дзе сёння жыве больш як 67 тысячаў чалавек. 84 адсоткі з якіх – беларусы па пашпарце. Але не шмат хто з іх цяпер задумваецца, што без мовы сваёй, без кніжак Коласа, Купалы, Багдановіча, Арсенневай, Быкава, Геніюш, Брыля, Мележа, Барадуліна, Бураўкіна ды іншых выдатных пісьменнікаў яны не знойдуць таго, што так неабходна – сёння і заўжды – вольную, незалежную Беларусь.

І вось, перачытаўшы «Творы» Язэпа Лёсіка, я спыніўся больш ўважліва на ягоным публіцыстычным артыкуле, надрукаваным у траўні 1917 года са з'езда настаўнікаў, або, як пісаў аўтар, «сялянскіх вучыцеляў Мінскай губерні». Ён са скрухай адзначаў, што на ўсіх, хто там быў, «з'езд адбіўся бясконца цяжкім уражаннем, не хацелася даваць веры, што гэта дзеецца ў рэвалюцыйнай Расіі. Ад прамой патыхала вільготнасцю склепу і такой архаічнасцю, кансерватызмам, адсталасцю і дзікунствам, што нехаця паўставаў пытанне: што гэта – з'езд настаўнікаў ці сабрание «істинно-русских «людей»?»

Пісьменніка абуралі «старасвецкія прамовы дакладчыкаў, здэк і высмейванне ўсяго роднага, беларускага, баязлівасць таго народу, з якога яны выйшлі і вучыць каторага яны прыстаўлены». Адна настаўніца, успамінае Лёсік, за прамову па-беларуску была асьмяяна і нават цяжка абражана пад воплескі залы! І яшчэ адзін доказ гэтага масавага манкуртызму інтэлігентаў: «Можна было бачыць на з'ездзе, як гэтыя «светачы народныя», панакупляўшы беларускамоўных газет, рвалі іх на шматкі, шпурлялі іх на падлогу ды тапталі нагамі». Яны, піша

далей аўтар, на ўвесь свет выславлілі, што ненавідзяць усё роднае, беларускае і радзя надалей цягнуць ярмо нацыянальнага ўціску.

Напісанае гэта амаль 100 гадоў таму. Многае змянілася ў гісторыі нашай краіны з таго часу, былі першае абвясчэнне незалежнасці ўвесну 1918 года, потым – утварэнне БССР, і ўрэшце – дэклараванне незалежнасці Беларускай дзяржавы ў 1991-м... І пры ўсім тым напісанае калісь Я. Лёсікам наводзіць і сёння на сумны роздум аб нашым сучасным «вучыцельстве», якое і болей адукаванае, чым у 1917 годзе, і не будзе на сваіх сходках-з'ездах ірваць і таптаць беларускамоўныя газеты і часопісы (бадай, таму, што большасць настаўнікаў іх не выпісвае і не чытае). Магчыма, дома на кухні яны і выказваюць сваю трывогу за нарастанне адмірання роднай мовы ва ўсіх сферах нашага жыцця. Не пачуеш яе ў шырокім ужытку на вуліцах ды ў крамах, на рынку ці ў школах... Хіба праб'ецца слоўка ў абвестках аб прыпынку грамадскага транспарту. Гэтая абьяквашасць да роднай мовы нярэдка павязаная страхам за месца працы, выяўляецца і падчас раённых настаўніцкіх канферэнцыяў, што праходзяць пры канцы жніўня ў ДOME культуры. Там і загадчык аддзела адукацыі райвыканкама выступае з дэкларацыяй па-руску, а глядзячы на яго – і большасць выступаючых. У 2008 годзе на такім мерапрыемстве толькі два настаўнікі прамаўлялі па-беларуску. Ніхто не сказаў, у якім незайздросным становішчы апынулася родная мова ў школах ды ў іншых навучальных устаноўках. Быццам і не існуе тае праблемы, пра якую з трывогай б'юць у званы з нумара ў нумар нешматлікія выданні, сярод якіх «Наша слова» і «Краязнаўчая газета». Было б карысна, каб артыкул «З'езд настаўнікаў» Язэпа Лёсіка з ягонай кнігі «Творы» прачытала як мага болей нашых настаўнікаў. Ёсць над чым задумацца. Ёсць аб чым паразважаць.

Мікола КУТНЯВЕЦКІ,
г. Слуцк

...Каб не блукаць у тумане

Камень-волат

Да нашага часу дайшло шмат казак, легендаў і міфаў, якія вядуць расповед пра валуны. Паданні нясуць нам найкаштоўную інфармацыю пра мінулае, яго таямніцы. Калісьці валунам пакланяліся, ім прыносілі ахвяры, ім маліліся, як багам. Яны асэнсоўваліся з нечым чароўным на зямлі, з вышэйшымі сіламі. Гэта, магчыма, самыя старыя помнікі Прыроды на зямлі.

А які помнік самы старажытны на тэрыторыі Дзяржыншчыны? Знаходзіцца ён на поўначы раёна, на мяжы з Валожынскім раёнам, надалёка ад вёскі Мянкі Валмянскага сельскага Савета. Прынесены ён да нас сілай перадапошняга (сожскага) ледавіка з далёкай казанчай Скандынавіі. Завецца гэты помнік Прыроды – Чортаў камень Ратынскі.

Валун уражвае сваімі паметрамі: вышыня яго надземнай часткі складае больш чым тры метры, а дыяметр – шэсць метраў. Каб абхапіць яго, спатрэбіцца не менш пятнаццаці чалавек. Мясцовыя жыхары шануюць камень і нават пабойваюцца яго. Некалькі гадоў таму ваенныя з вёскі Скірмантава хацелі звесці камень у музей валуноў ва Уручча, што ў Мінску, але нават з дапамогай падземных выбухаў не здолелі яго скрануць з месца.

Такі цікавы прыродны аб'ект не застаўся без увагі экалагаў гімназіі № 1 Дзяржынска. Была створана спецыяльная экспедыцыя з мэтай даследавання Чортавага каменя Ратынскага.

Кіраўнікамі экспедыцыі былі назначаны выкладчык біялогіі і экалогіі Сяргей Канстанцінавіч Яраховіч, выкладчыца географіі Людміла Арсенц'еўна Худзякова, выкладчыца хіміі Іна Барысаўна Сечка. Як навуковы кансультант быў запрошаны ў экспедыцыю загадчык аддзела кадастраў расліннага свету Інстытута эксперыментальнай батанікі Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі Алег Мечыслававіч Маслоўскі. Найбольш актыўны ўдзел у экспедыцыйным руху прыняў вучань 7 класа Дзмітрый Каспорскі.

Былі зроблены абмеры каменя, аналіз яго стану, даследавалася расліннасць на ім. Выявілі, што камень складаецца з граніту рапаківі (ад фінскага «гнілы камень»).

Расліннасць гэтага аб'екта багатая: імхі і лішайнікі. Экалагі

знайшлі від рэдкага моху, які занесены ў Чырвоную кнігу Беларусі. Гэта паралейкобрыум даўгалісны. Радзіма яго – Каўказ, а споры, відаць, прынесены на Беларусь ветрам. Гэты мох жыве ў гарах і на вялікіх валунах. Быў складзены пашпарт гэтага ўнікальнага для Беларусі моху і адпраўлены ў Інстытут эксперыментальнай батанікі НАН Беларусі. Мох занесены ў Кадастравую кнігу расліннага свету Рэспублікі Беларусь.

Сам аб'ект уключаны ў краязнаўча-турыстычны маршрут «Крутагорскае кола». Вядзецца папулярызацыя як усяго маршруту, так і асобных яго аб'ектаў сярод навучэнцаў гімназіі і жыхароў раёна. Друкуюцца буклеты, рыхтуецца сайт «Крутагорскае кола», дзе можна будзе знайсці інфармацыю па маршруце і асобна пра кожны прыродны аб'ект.

Шмат мясцовых легендаў звязана з гэтым каменем. Напрыклад, людзі вераць, што камяні растуць. Асабліва актыўна, па сцвярдженні бабуль і дзядуль, у дождж ці навальніцу.

А вось другая легенда пра тое, як камень з'явіўся на гэтым месцы. Калісьці зазлаваўся чорт на людзей і вырашыў іх пакараць. Узяў ён вялікі камень, які толькі змог падняць, і паляцеў з ім над зямлёй, каб скінуць гэты цяжар на людзей. І вось, пралятаючы над вёскай Мянкі, пачуў голас пеўня. Моцна спужаўся чорт крыку птушкі, упусціў камень, так і не данёс яго да мэты.

А вось яшчэ адна легенда: аднойчы ішоў волат на бітву цераз лес, ды толькі не дайшоў: ворагі старыя яго перастрэлі і забілі. Мёртвае цела волата ўпала на зямлю і ў камень ператварылася. Вось камень зараз і ляжыць як успамін пра крываваую помсту, пра загубленую душу славянскага ваюра...

Яшчэ не так даўно людзі вечарам клалі пад гэты камень старыя зношаны абутак, спадзеючыся на тое, што ранкам знойдуць новы.

Вось такія гісторыі пра гэты цікавы камень.

Сёння Чортаў камень Ратынскі – помнік прыроды рэспубліканскага значэння і цікавы прыродны аб'ект нашага раёна.

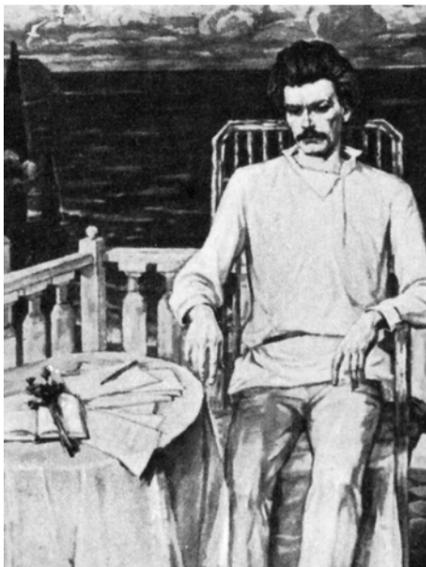
Ганна ДУДЗІЧ,
навучэнка гімназіі № 1,
г. Дзяржынск

«Страніца лепшая ў штодзённіку жыцця!..»

(Заканчэнне.
Пачатак у № 7)

Адам Ягравіч, бацька паэта, успамінаў, што пачуццё надзвычайнай радасці ахапіла сына, калі ён упершыню ўбачыў надрукаванымі свае вершы ў «Нашай Ніве». Можна толькі паспрабаваць уявіць усю гаму пачуццяў маладога паэта, які ўпершыню ўзяў у рукі сваю кнігу вершаў. З вялікай доляй упэўненасці можна назваць і дату, калі адбылася ў жыцці Максіма Багдановіча гэтая значная падзея – 22 сакавіка 1914 года. Менавіта гэтая дата стаіць у аўтографіях паэта на зборніках вершаў «Вянок», якія ён падарыў сваім родным цёткам – Марыі Ягораўне Галаван і Магдалене Ягораўне Га-

Фрагмент карціны «У краіне светлай» У. Пасюкевіча (1981 г.)

пановіч. 22 сакавіка 1914 – стаіць у аўтографі, дароўным надпісе, зробленым Максімам для сваёй стрыечнай сястры Нюты. І гэтая ж самая дата з’яўляецца пад вершам, напісаным у знак удзячнасці Антону Луцкевічу, аўтару рэцэнзіі «Пясняр чыстай красы» ў «Нашай Ніве».

Дзень добры, пане!
Вось Вам просты надпіс:
Ёсць гэтка японская забайка, –

А нам, жыхарам XXI стагоддзя, застаецца чытаць і перачытваць вершы Максіма Багдановіча – узоры сапраўднай, высокай паэзіі і шчырага пачуцця. Застаецца чытаць і дзякаваць Богу за тое, што падарыў Беларусі і свету такога Паэта...

Адзіны вядомы прыжыццёвы партрэт М. Багдановіча (аўтар: С. Пефці або Вацюкоў)

Кідаюць дробныя асклёпкі дрэва ў ваду – і робяцца яны цвятамі.
Ўсё гэта мне згадалась мімаволі,
Калі чытаў я Вашу стацыю
Аб вершыках «Вянка».
І шлю падзяку
І цісну руку.
Ваш М. Багдановіч.

Цікава, што ўпершыню надрукаваны верш быў у зборніку «Заходняя Беларусь» (Вільня, 1924) пад агульным загаловам «З радакцыйнага партфеля «Нашай Нівы»». У першым поўным зборы твораў 1927–1928 гадоў гэты верш друкаваўся пад заглаўкам «Пану Антону Навіне», у зборы твораў 1968 года – «Пану... на спамін ад аўтара», паколькі нельга было ўпамінаць імёны рэпрэсаваных дзеячаў культуры.

Генія мы з пачуццём глыбокай павагі і папашаны ўзгадваем імя Антона Іванавіча Луцкевіча. Успамінаем чалавека, які зрабіў надзвычай многа для М. Багдановіча, маладога аўтара зборніка вершаў «Вянок», які стаў першым рэцэнзентам і крытыкам, але атрымаў шчырыя словы ўдзячнасці ад Максіма.

Ірына МЫШКАВЕЦ, вучоны сакратар Літаратурнага музея Максіма Багдановіча

Чытач звяртае ўвагу

Сустрэча... са страчанай спадчынай

Паважаная рэдакцыя!

У апошні час па тэлебачанні і ў друку шмат гаворыцца і пішацца пра нашы страчаныя падчас Другой сусветнай вайны гісторыка-мастацкія каштоўнасці.

З гэтай нагоды мне хацелася браспавесці наступнае. З 1976-га па 1978 год я праходзіў тэрміновую службу ў вайскавай часці № 41713 у г. Новая Ладага Ленінградскай вобласці. Адночы прапаршчык, які быў камендантам штаба, запрасіў мяне зрабіць дробны рамонт у кабінёце начальніка штаба. Першае, на што я там звярнуў увагу, гэта была карціна памерам прыкладна 100x70 см. На пярэднім плане гэтай карціны быў намаляваны К. Варашылаў, а за ім стаяў У. Убарэвіч. За іхнімі плячыма былі выявы танкаў, хутчэй за ўсё маркі БТ-7, якія пераскокавалі праз роў. Унізе, на рамцы, быў надпіс. Наколькі помніцца мне, па беларуску: «Клім Варашылаў і Убарэвіч на манеўрах Беларускай вайскавай акругі». Побач з гэтым надпісам у авальнай рамцы пэўным чынам звязана з Беларуссю, умяне не выклікала ніякага сумнення. На маё пытанне да прапаршчыка, адкуль гэта карціна, ён распавёў наступнае.

Адрозна пасля вайны на тэрыторыі нашай часці размяшчаўся авіяцыйны полк гідрасамалётаў, які прайшоў баявы шлях ад Ленінграда да Кёніг-

сберга, і гэтая карціна вісіць у штабе яшчэ з тых першых пасляваенных часоў як падарунак былых гаспадароў. Тая вайсковая часць, дзе я служыў, размяшчалася ў самым сутоку рэчкі Волхаў з Ладажскім возерам. Насупраць стаяў горад Новая Ладага. З горада да самага нашага КПП хадзіў рэйсавы аўтобус з маршрутам г. Н. Ладага – гарнізон. Камандзірам часці № 41713 быў палкоўнік Угалькоў, а начальнікам штаба – падпалкоўнік Гарын.

На маю думку, гэтая карціна паходзіла з даваеннай калекцыі Беларускага дзяржаўнага музея. Яна, бясспрэчна, разам з іншымі экспанатамі была вывезена немцамі. Пасля ўзяцця Кёнігсберга савецкімі войскамі карціна нейкім чынам трапіла да камандавання палка гідрасамалётаў, ды так і засталася там. Калі гэта так, то ёсць надзея, што дзесьці не толькі ў Нямеччыне, але і ў Расіі яшчэ захоўваюцца беларускія каштоўнасці, якіх пазбавілі нас у час Другой сусветнай вайны і якія ўсё яшчэ чакаюць свайго вяртання на Радзіму.

Гадоў пяць таму я расказаў пра гэты факт супрацоўнікам Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь. Пакінуў ім свой тэлефон, але, напэўна, іх гэта не зацікавіла. Мне хацелася б, каб гэта інфармацыя трапіла да А. Мальдзіса, бо ён шмат робіць у справе вяртання беларускага на Беларусь.

Алесь СЯРОЖКІН,
г. Орша

Царкоўнае краязнаўства

Рэлігійнае жыццё на Рагачоўшчыне

Аляксандр Патапаў – вядомы на Рагачоўшчыне краязнаўца. Гісторыю сваіх родных мясцін ён даследуе ўжо не адно дзесяцігоддзе, не шкадучы ўласнага часу і грошай. Шмат разоў наведваўся ў архівы Гомеля, Магілёва, іншых гарадоў. Тэмы яго даследаванняў даволі разнастайныя, але рэлігійнае жыццё Рагачоўшчыны даследчыка цікавіць у першую чаргу. Вынікам працы ў гэтым напрамку стала з’яўленне кнігі Аляксандра Патапава пад назвай «Вытокі станаўлення праваслаўя і іншых рэлігійных абшчын на Рагачоўшчыне» (Рагачоў, 2008).

Дадзенае выданне, наклад якога складае 100 асобнікаў, уяўляе сабой збор архіўных звестак аб гісторыі рэлігійнага жыцця Рагачоўскага павета канца XIX – пачатку XX стагоддзяў. Гэта – летапісы мясцовых праваслаўных і каталіцкіх прыходаў, звесткі пра святароў, царкоўных служкаў, адпаведныя фотаматэрыялы. Сабраў аўтар у кнізе і пэўныя звесткі аб жыцці мясцовых пратэстанцкіх і іўдзейскіх суполак. Усё гэта Аляксандр Патапаў вышукваў у сховішчах Магілёўскага, Гомельскага дзяржаўных архіваў, фондах Рагачоўскага музея «Народнай славы», у прыватных архівах.

Хаця кніга Аляксандра Патапава мае і пэўныя недахопы (перш за ўсё ў стылістычным плане), тым не менш, яна ўяўляе сабой каштоўны збор цікавай краязнаўчай інфармацыі і можа выкарыстоўвацца ў якасці дапаможніка для тых, каго цікавіць гісторыя рэлігійнага жыцця Рагачоўшчыны згаданага перыяду. Для прыкладу, у ёй прыводзіцца поўны спіс рэлігійных суполак, якія дзейнічалі на Рагачоўшчыне ў 1926 годзе.

Мікалай ШУКАНАЎ,
супрацоўнік жлобінскай
раённай газеты «Новы дзень»,
краязнаўца

25 лютага. Разбурэнне месца дома, дзе нарадзіўся М. Багдановіч, працягваецца...

Каб хата не ўпала

Зараз вельмі актуальнай праблемай з'яўляецца развіццё турызму ў нашай краіне. Усе толькі і абмяркоўваюць: ці можа Беларусь прыцягнуць турыстаў, ці мае яна дастатковую прывабнасць для замежных турыстаў? Мы пачынаем хапацца за новыя ідэі, ствараем пэўныя элементы турызму, аднак забываем аб самым галоўным – пабудаванні фундаменту. Турызм можна параўнаць з хатай: калі будзе моцны фундамент, то доўга будучы стаяць і сцены, а госьці будуць прыязджаць і прыязджаць.

Што ж з'яўляецца моцным фундаментам турызму? Я лічу, што рэклама. Так-так, менавіта рэклама і папулярнызацыя адметных і непаўторных мясцін нашай краіны. А пачынаць гэтую рэкламу трэба сярод жыхароў сваёй краіны, а не іншаземцаў. Калі нам не патрэбны нашыя помнікі, нашыя культуры і гісторыя, і мы едзем у пошуках незвычайнага і цікавага ў іншыя краіны, то нікому замежнаму турысту мы не дакажам, што нашы турыстычныя рэсурсы лепшыя за іншаземныя. Нават маючы жаданне павандраваць па Беларусі, мы сутыкаемся з праблемай недахопу інфармацыі. Колькі разоў сама з гэтым сутыкалася!

Вядома, што адным з сродкаў папулярнызацыі і рэкламы з'яўляюцца турыстычныя карты з падрабязнай і дакладнай інфармацыяй. Менавіта карты павышаюць цікавасць да пэўнага рэгіёну ці мясціны і, такім чынам, колькасна павялічваюць турыстычны паток. Згадзіцеся, што часцей за ўсё карты з'яўляюцца адным са сродкаў атрымання неабходных ведаў пра пэўную мясціну, бо турысты, як правіла, не карыстаюцца літаратурай навуковага характару, дысертацыямі і г.д. А якая якасць айчынных карт? Ці могуць яны задаволіць патрэбы турыстаў? Усур'ёз задумаўшыся над гэтым пытаннем, я ўзяла для прыкладу карты Полацкага раёна. Так, менавіта раёна, бо помнікі славутага Полацка больш-менш вядомы сярод нашых суйчыннікаў. А

вось што можна цікавага ўбачыць у наваколлі Полацка, цяжка знайсці ў буклетах, картах ці даведніках.

Я знайшла толькі тры карты полацкіх ваколіц, на якіх адлюстраваны турыстычныя рэсурсы. Аказалася, што гэтыя карты маюць шэраг агульных недахопаў. Напрыклад, амаль поўная адсутнасць анатацыі. У той час, як замежныя карты маюць вельмі добрыя анатацыі да помнікаў з якаснымі фотаздымкамі. Здзівіла, што на картах не былі пазначаны адны з перспектывных турыстычных аб'ектаў – доты ў раёне г.п. Ветрына і в. Гомель. Вялікім недахопам я лічу слабую ўвагу да мемарыяльных месцаў такіх асоб, як вядомы мастак Іван Хруцкі (в. Захарнічы), фалькларыст і дзеяч культуры Б. Эпімах-Шыпіла (в. Будзькаўшчына і Залессе), пачынальнік новай беларускай літаратуры XIX ст. Я. Баршчэўскі (в. Мурагі). Аднак, магчыма, гэта памылка не толькі складальнікаў карт, бо, на жаль, памяць аб нашых вядомых земляках не ўвекавечана належным чынам не толькі ў Полацкім рэгіёне. Такое становішча характэрна для ўсёй Беларусі. Сярод іншых мерапрыемстваў (абазначэнне мясцін на карце, у даведніках і інш.) для развіцця пазнавальных маршрутаў неабходна стварэнне мемарыяльных музеяў, устанавленне мемарыяльных знакаў, выданне спецыяльнай літаратуры і г.д.

Над гэтым пытаннем трэба задумвацца ўсур'ёз, бо згодна з адным з галоўных прынцыпаў турызму («куставы прынцып»), для паспяховага яго развіцця прадугледжваецца стварэнне побач з галоўным аб'ектам турыстычнай цікавасці (у дадзеным выпадку – Полацк) дадатковых аб'ектаў наведвання. Гэта дазваляе павялічыць турыстычныя патокі, павялічыць працягласць прабывання турыстаў у дадзеным рэгіёне. Такім чынам, гэта з'яўляецца асновай для арганізацыі двухдзённых тураў (зараз турысты прыязджаюць у Полацк толькі на адзін дзень), што таксама забяспечыць павелічэнне грашовых паступленняў у мясцовы бюджэт.

Ірына ШЫМУКОВІЧ, Мёрскі раён

Фота Алы НЕВЯРОВІЧ

Імя з глыбінь стагоддзяў

Палубінскія

Палубінскія з'яўляюцца адным з найстарэйшых княжскіх літоўска-беларускіх родаў. Нашчадкі яго ў нашы дні жывуць у розных краінах Еўропы: Францыі, Італіі, Польшчы, Расіі, вядома ж, у самой Беларусі. Да сённяшніх дзён толькі польскія гісторыкі спрабавалі скласці радавод князёў Палубінскіх. У артыкуле, прысвечаным, як лічу, маім далёкім продкам, галоўным чынам выкарыстаў матэрыял кнігі польскага гісторыка Юзэфа Вольфа «Кніязіowie litewsko-ruscy od konca czternastego wieku» («Літоўска-рускія князі ад канца чатырнаццацістага стагоддзя»; Варшава, 1895). Пераклад гэтага выдання зроблены даследчыкам Дзмітрыем Карпінскім, які ласкава дазволіў мне рабіць спасылкі на яго працу.

Палубінскія (раней Палубенскія) не згадваюцца ў працах рускіх генеалогаў, але польска-літоўскія геральдыкі выводзяць іх род з XIV ст. і пацвярджаюць выкарыстанне Палубінскімі герба «Ястрабок» (па-польску «Ятжэмбед»). Падобны герб, паводле Ю. Вольфа, выкарыстоўвалі ў ВКЛ і князі Лукомскія.

Род Палубінскіх, згодна вышэйназванага даследавання, бярэ пачатак ад Вінтгольда Андрэя Альгердавіча (нарадзіўся каля 1328 года, загінуў 12 жніўня 1399 года ў час бітвы пры Ворскле). Як вядома, Андрэй Альгердавіч быў князем полацкім і пскоўскім, і будучы ў выгнанні, прымаў удзел у Кулікоўскай бітве на баку Дзмітрыя Данскога, выступаў супраць узыходу Ягайлы на вялікакія пасад. У 1386-м сумесна са Смаленскім княствам і Ордэнам выступаў супраць Крэўскай уніі, але быў разбіты князем Скіргайлам і прысягнуў на адданасць каралю Польшчы Ягайлу і вялікаму князю ВКЛ Вітаўту. Ён, на думку Ю. Вольфа, меў трох сыноў: Міхаіла (? – 1385), Сямёна (? – 1386), Івана (? – пасля 1437 г.). А вось украінскі даследчык Леанід Вайтовіч у кнізе «Князівскіх дынастыі східноўскай Еўропы (кінец IX – пачаток XVI ст.): склад, супільна і палітычная роля» (Львоў, 2000 г.) сцвярджае, што Андрэй Альгердавіч меў і яшчэ аднаго сына, Фёдара-Ануфрыя (1399 – ?).

Л. Вайтовіч лічыць, што менавіта сын Фёдара-Ануфрыя, таксама Фёдар, і працягнуў род Палубінскіх. Яго сынам быў князь Андрэй Палубінскі (упершыню ўзгаданы ў адным з польскіх летапісаў у канцы XV ст. як «Андрэй, князь на Лубне»), які знаходзіўся на службе ў караля Казіміра. Паводле адрывістых гістарычных звестак, у князя Андрэя Фёдаравіча было два сыны: Васіль і Іван. Князь Васіль Андрэвіч (памёр у 1550 г.) быў маршалам Вялікага княства Літоўскага і старастай мсціслаўскім. Абодва сыны Васіля Андрэвіча, Леў (памёр да 1544 г.) і Іван (памёр у другой палове траўня 1558 г.), мужчынскага нашчадства не далі, і генеалагічная галіна Васіля ў сярэдзіне XVI ст. спыніла сваё існаванне. Такім чынам, генеалагічнае адгалінаванне Івана Андрэвіча Палубінскага (памёр каля 1556 г.), які меў шасцярых сыноў (Пётр, Аляксандр, Андрэй, Міхаіл, Фёдар і Іван), стала галоўным працягам роду.

У далейшым род Палубінскіх падзяліўся на некалькі новых галін, прадстаўнікі якіх былі занесены ў I і VI часткі радавой кнігі Віцебскай, Гардзенскай, Кіеўскай, Ковенскай і Магілёўскай губерняў.

Герб «Ястрабок»: пададзены аўтарам артыкула варыянт і выява ў энцыклапедыі «Вялікае княства Літоўскае»

Аб узнікненні прозвішча Палубінскія існуе мноства розных здагадак і меркаванняў, але адзінай думкі няма. Па версіі Вольфа, яно паходзіць ад назвы сяла Палубнікі, якое, верагодна, спачатку мела назву Палубенскі і знаходзілася каля горада Ліда. Ён лічыць таксама, што мог мець уплыў назоў сяла Палубічы або Полубіца (Polubicze, Polubica) у Брэсцкім ваяводстве. Магчыма, прозвішча ўзнікла і ад назвы сяла Лубно або Любно (Lubno) у Польшчы, якое знаходзілася ў валоданні Палубінскіх, ці ад горада Лубны ва Украіне.

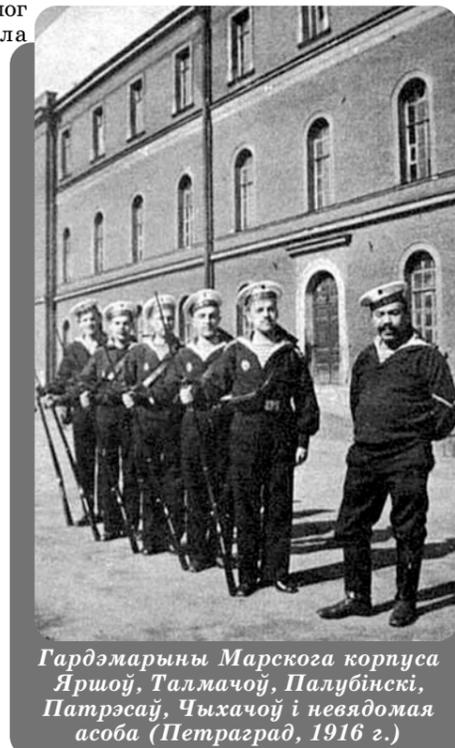
Асобна ў гісторыі роду Палубінскіх стаіць пытанне аб наяўнасці княскага тытула ў нашыя дні. У некаторых расійскіх гістарычных крыніцах, прысвечаных геральдыцы, у прыватнасці, у энцыклапедычным слоўніку пад рэдакцыяй Бракаўза і Эфрона, гаворыцца, што з канца XVII ст. Палубінскія перасталі называцца князямі, а пасля ўвогуле згубілі княскі тытул. З гэтай нагоды Дзмітрый Карпінскі, які шмат часу прысвяціў вывучэнню

генеалогіі Палубінскіх, піша наступнае: «Патрэбна разумець, што тытула можа пазбавіць толькі той, хто яго дараваў, а Палубінскія былі і засталіся прыроднымі князямі, бо карані іх княскага тытула настолькі старажытныя, што ніхто, ні адна каралеўская дынастыя ў свеце не можа прэтэндаваць на тое, што калісьці даравала Палубінскім княскі тытул. Бясспрэчным фактам з'яўляецца тое, што ў XVII–XVIII стагоддзях шматлікія князі Палубінскія значна збыдзелі і з-за гэтага радка публічна згадвалі свой тытул, які мала суадносіўся са сціплым дастаткам».

З канца XVIII ст., калі Польшча і ВКЛ былі далучаны да Расіі, публічнае ўжыванне княскага тытула, які не быў пацверджаны дэпартаментам геральдыкі Расійскай імперыі, было б проста незаконным з пункту гледжання новых цэнтральных улад. Доказ жа высакароднага паходжання перад новай бюракратыяй, не зычлівай да польска-беларуска-украінска-літоўскай арыстакратыі, быў справай вельмі дарагой, клопатнай і доўгай. Тым не менш, шматлікія адгалінаванні роду Палубінскіх здолелі пацвердзіць у дэпартаменце геральдыкі сваё высакароднае паходжанне ад вялікакіяўскага роду Альгердавічаў. Прызнанні рускім царом за імі княскага тытула яны не атрымалі, мусілі задаволіцца толькі дваранскім званнем і дадзенымі да яго прывілеямі (якія ніяк не адрозніваліся ад княжскіх), а таксама маглі карыстацца сваім гістарычным гербам «Ястрабок». Пасля 1917 г. на тэрыторыі Саюза размова аб ужыванні княскага тытула ўжо, зразумела, не магла нават і пачацца. Таксама аб гэтым не ішла размова на тэрыторыі Польшчы і Літвы пасля 1939 г., ажно да падзення камуністычных рэжымаў у гэтых краінах.

Цяпер у свеце, канечне ж, жыве нямала нашчадкаў князёў Палубінскіх. Многія з іх ведаюць аб сваім паходжанні і маюць поўнае права пры ўмове дакументальнага доказу дабівацца прызнання свайго княскага паходжання, а таксама права карыстацца радавым гербам...

Аляксандр ПАЛУБІНСКІ, студэнт II курса механіка-матэматычнага факультэта БДУ

Гардэмарны Марскога корпуса Яршоў, Талмачоў, Палубінскі, Патрэсаў, Чычачоў і невядомая асоба (Петраград, 1916 г.)

Трагікамедыя «Тутэйшыя», напісаная, як вядома, у 1922 г. і апублікаваная ў 1924 г., хутка была забароненая і толькі ў 1988 г. зноў вернутая да жыцця.

У «Тутэйшых» больш як 20 дзейных асоб. Апрача гэтага, тут сустракаем 13 неспэціфічных персанажаў, якія ўпамінаюцца толькі аднойчы. Амаль усе гэтыя прозвішчы нічога не гавораць сённяшняму чытачу ці глядачу Купалавай п'есы. А між тым, многія з іх не аб'якія постаці, яны вартыя народнай памяці.

Чэрвень 1920 года. Перад прыходам бальшавіцкага войска ў Мінск Мікіта Зносак¹, ужо гатовы прыстасавацца да новай «палітычнай сітуацыі», хваліцца Янку Здольніку², што ён «не зусім такі ўжо несвядомы беларус – нават з вашай літаратурай знаёмы», дэкламуе нейкі куплет:

*Беларусь, мая старонка,
Куток цёмнаты,
Жыве Шыла, Грыб,
Мамонька, –
Будзеш жыць і ты.*

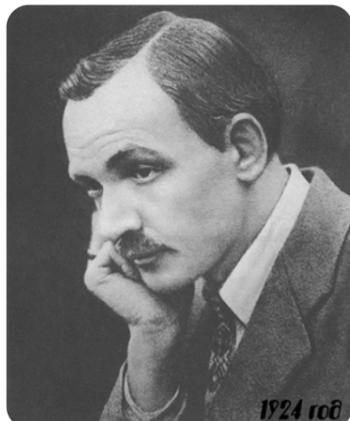
Хто такія Шыла, Грыб, Мамонька? Адказу на гэта пытанне не знойдзеш у нядаўна выдадзеным дзевяцітомным Поўным зборы твораў Янкі Купалы, у прыватнасці, у 7 томе (2001), дзе змешчана п'еса «Тутэйшыя». Ніякага рэальна-гістарычнага каментавання, думаецца, крайне неабходнага ў выданні такога тыпу, у гэтым томе няма. Да апошняга часу не ўпаміналіся гэтыя прозвішчы ні ў энцыклапедыях, ні ў вялікіх працах па гісторыі нашай краіны. Але цяпер у «Беларускай Энцыклапедыі» і ў «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі» даюцца пэўныя звесткі пра Я. Мамоньку і Т. Грыба. А пра М. Шылу па-ранейшаму маўчанне...

Язэп Мамонька (28.01.1889 – 10.09.1937) – відны беларускі палітычны дзеяч. Быў членам Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Двойчы арыштоўваўся царскімі ўладамі і амаль тры гады сядзеў у турме. Адзін з арганізатараў і дэлегатаў Першага Усебеларускага з'езда ў снежні 1917 г. Пасля – член Вялікай беларускай рады, член Рады БНР. У 1919 г. яго арыштоўвалі польскія ўлады, а ў 1918 і 1921 гг. – савецкія. Да 1928 г. жыў, працягваючы займацца палітычнай дзейнасцю, у Празе, Коўне, Вільні, Рызе. У 1928 г. вярнуўся ў Мінск, але хутка быў арыштаваны, асуджаны на 10 гадоў, а ў 1937-м расстраляны. Як пазначана ў энцыклапедыі, «рэабілітаваны ў 1989 і 1993 гг.».

Тамаш Грыб (07.03.1895 – 21.01.1938) – вядомы беларускі палітычны і культурны дзеяч. Удзельнік Першага Усебеларускага з'езда, член Рады БНР і яе Выканаўчага камітэта. Адзін з кіраўнікоў Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. З канца 1920 г. жыве

удзел у святкаванні. Дзеля гэтага, як удзельнік Акту 25 сакавіка 1918 года, ад усяго сэрца вітаю Вас з Вялікім Нацыянальным Святам і ад усяе душы зычу, каб у наступным годзе на Роднай Бацькаўшчыне, якая стогне пад чужацкім ярмом, мы ў сваіх родных хатах з сваім родным Урадам у вольнай Радзіме супольна святкавалі гэты Вялікі дзень і закончылі яго аднагалосным тостам: «Жыве Беларускі народ!», «Жыве вольная, незалежная, непадзельная Беларусь!».

На жаль, як сказана ў згаданым матэрыяле, у Міколы Шылы гэта быў апошні Сакавік, бо вельмі хутка пасля гэтага ягонае вялікае сэрца перастала біцца.

Пра неспэціфічных персанажаў ў п'есе Янкі Купалы «Тутэйшыя»

Т. Грыб, Я. Мамонька, П. Бадунова

ў эміграцыі спачатку ў Коўне, а пасля ў Празе. Скончыў філасофскі факультэт Карлава ўніверсітэта (1928), абараніў доктарскую дысертацыю. Працягваў актыўную палітычную і асветніцкую дзейнасць за мяжой. Супрацоўнічаў у розных газетах і часопісах. Апублікаваў шмат артыкулаў па гісторыі. Пахаваны ў Празе.

Мікола Шыла – актыўны ўдзельнік беларускага адраджэнскага руху, адзін з кіраўнікоў партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Як ужо адзначалася, пра яго ў беларускіх энцыклапедыях ніякіх звестак няма. Мусіць, з той прычыны, што ён і ў перыяд Другой сусветнай вайны, і пасля яе працягваў актыўную барацьбу за самастойную, незалежную Беларусь. У часопісе «Крыніца» (1998. № 11. С. 69) быў змешчаны дакументальны матэрыял, як у 1948 г. у Германіі, у лагеры для перамяшчаных асоб Беларускай нацыянальнасці, адзначалі дзень 25-га сакавіка. Тут жа падаецца ліст Міколы Шылы, дасланы ўдзельнікам гэтай акцыі:

«Хваробаю цяжка прыкуты да ложка, у гэты Вялікі Урачысты Дзень не магу сам асабіста прыняць

медзі невыпадковы. Не мае значэння, што гэтыя прозвішчы чуюм з вуснаў Зноска – адмоўнага персанажа. У час, калі пісалася трагікамедыя, яны былі пад забаронай. Янка Купала знайшоў шлях неяк нагадаць пра гэтых нязломных барацьбітоў за незалежную Беларусь, тады ўжо выгнаннікаў.

У Купалавай трагікамедыі сустракаем нямала іншых неспэціфічных персанажаў, якія толькі ўпамінаюцца той ці іншай дзейнай асобай. Так, у чацвёртай дзеі ёсць такі дыялог:

«Мікіта: Ужо нават едзе і старшыня Беларускага Рэўкому Чарвякоў – толькі затрымаўся недзе пад Менскам на папаску.

А л е н а: А я чула, што і пётка Бадунова таксама едзе на белай кабыле з Смаленска.

1956 г. ягонае імя было ў забыцці. З вобразам Чарвякова сустракаем у аповесці В. Быкава «Знак бяды» і ў рамане «Палеская хроніка» І. Мележа.

Што да Палуты Бадуновай, то пра яе пачалі згадваць толькі нядаўна. А між тым гэта даволі значная дзялячка беларускага нацыянальна-палітычнага руху, адзін з лідэраў Беларускай партыі сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Подпіс П. Бадуновай стаіць пад вядомымі Устаўнымі граматамі БНР. Падчас польскай акупацыі яе арыштоўвае дэфензіва, а ў 1921 г. яе абвінавацілі ў антысавецкай дзейнасці і восем месяцаў трымалі ў маскоўскай «Бутырцы». Пасля былі гады змагання за беларускую справу ўжо за межамі рэспублікі – у Заходняй Беларусі, у Празе. Цяжка захварэўшы, яна вяртаецца ў Мінск, адыходзіць ад палітычнай дзейнасці, пасля пераязджае ў родны Гомель, жыве ў цяжкай матэрыяльнай нястачы. У 1937 г. яе арыштавалі, а праз год расстралялі.

Можна здзіўляцца, чаму ў рэпліцы Спраўніка (дзея чацвёртая, чэрвень 1920 г.) ёсць упамінак пра Брусілава: «Кажуць, сам Брусілаў ідзе побач з нашымі новымі гаспадарамі, дык не павінен жа ён папусціць у крыўду такіх ветэранаў старой гвардыі, як я». А.А. Брусілаў – вядомы расійскі генерал, якога Спраўнік мог ведаць па тых часах, калі Брусілаў у 1912–1913 гг. камандаваў войскамі Варшаўскай акругі. З 1920 г. Брусілаў у Чырвонай Арміі, у Наркамце па ваенных справах.

А вось выказванне Зноска: «Вы, можа, параіце мне яшчэ і вашага Тарашкевіча граматыку зубрыць?» Гаворка ідзе пра «Беларускую граматыку для школ» Б. Тарашкевіча, выдадзеную ў Вільні ў 1918 г.

З другога боку, у трагікамедыі ёсць неспэціфічны персанажы іншага кшталту.

Дарэшты зрусіфікаваны, Мікіта Зносак пагардліва ставіцца да ўсяго беларускага, лічыць сябе «істым рускім патрыётам», які тут, у Беларусі, «стаіць на варце сваіх рангавых і руска-ісцінных інтарэсаў», стойка выконвае «сваю місію». Ён кажа Здольніку: «Меджду протчым, не забывайце, пане беларус, што я найздальнейшы вучань акадэмікаў Скрынчанкі і Саланевіча. Апрача таго, нас бацька Пурышкевіч, быўшы ў Менску тут, замеціў і, ад'язджаючы, на гэтую місію багаславіў».

Іван ЛЕПЕШАЎ,
прафесар Гродзенскага
дзяржаўнага
універсітэта
імя Янкі Купалы

Сцэна са спектакля «Тутэйшыя» ў пастановцы Беларускага драмтэатра імя Янкі Купалы

(Заканчэнне будзе)

^{1,2} – героі п'есы.

**(Працяг.
Пачатак на стар. 2)**

Вядома, што самым першым, хто наведзе Люцыяна Гадлеўскага ў Бялынічах, быў актыўны ўдзельнік нацыянальна-вызваленчага руху папярэдніх гадоў і паўстання 1863 года пісьменнік Арцём Вярыга-Дарэўскі. Пра што вялі яны размову, не вядома. Але на 17 старонцы знакамітага ў агульнаславянскай літаратуры «Альбома» А. Вярыгі-Дарэўскага ад той сустрэчы, папершае, застанецца аўтограф Л. Гадлеўскага: «Хай заўсёды з вамі будзе Бог. 13 лістапада 1858 года». А па-другое, крышачку пазней з'явіцца ды імгненна набудзе найвялікшую папулярнасць і ананімны верш-гімн «Да абраза цудоўнай Маткі Боскай Бялыніцкай над Дняпром», у якім ёсць і такія вызначальныя радкі:

*...Молім: памож нам дыхаці!
Труденька ж нам,
а жыць нада!
Растапыр святыя ручкі
Над Дняпром і над Дзвіною!
Гэта ж хатак бедных кучкі
Набіты твай сям'ёю.
Распугай ты сцежкі нашы,
Мы ж камень у грудзях носім,
Мы ж не просім сала, кашы,
Толькі долінкі мы просім.*

У двух апошніх радках верша выразна адчуваецца не толькі і не столькі сацыяльны, але пачынае гучаць і палітычны пратэст. Доўгі час гэты верш-гімн лічыўся народным, ананімным. Але вядомы даследчык гісторыі беларускай літаратуры Генадзь Кісялёў выказаў меркаванне, што ён належыць менавіта п'яру Арцёма Вярыгі-Дарэўскага.

Лепшай долі беларускаму народу не толькі прасілі, але й шукалі яе, змагаліся за яе прадстаўнікі шэрагу тагачасных патрыятычных групак Беларусі. Большасць з іх ахвяравалі дзеля гэтага не толькі асабістым дабрабытам, дабрабытам сваіх сем'яў, але і ўласным жыццём.

Што ж да Гадлеўскага, то ён меў усе магчымасці і рэальныя падставы, каб забяспечыць сабе спакойнае, утульнае і не беднае існаванне. Выпускнік Віленскай духоўнай акадэміі, Люцыян меў талент бліскучага прапаведніка і пасля навучання быў прызначаны на пасаду прафесара духоўнай семінарыі. Жыццё адкрывала перад ім роўную дарогу. Але ён выбраў для сябе іншы – рызыкоўны і небяспечны шлях. Люцыян Гадлеўскі ў 40-я гады неспакойнага XIX стагоддзя становіцца ўдзельнікам аднаго з канспіратыўных гурткоў у Вільні, сябры якога нават пасля задушэння вядомага Лістападаўскага паўстання (1830–1831) не выракліся патрыятычнай ідэі адраджэння самастойнасці сваёй краіны. Гадлеўскі, напрыклад, не толькі праводзіць патаемную работу, але і адкрыта адмаўляецца выкарыстоўваць у наба-

жэнствах, якія ладзіліся для парафіянаў каталіцкай канфесіі, рускую мову. У выніку ён апынуўся ў высылцы, якую давалося адбываць на Кіеўшчыне.

Не імкнуўся апальны ксёндз да ўладкавання ўласнага жыццёвага спакою і па прыездзе ў Бялынічы. Безумоўна, мястэчка на ўсходзе Беларусі анікольні не нагадвала яму незабыўную Вільню. Аднак і тут, ва ўмовах правінцыі, Люцыян Гадлеўскі знаходзіць магчымасці як мага паўней і з большаю карысцю для грамадства рэалізаваць свой творчы і патрыятычны патэнцыял. Па прыездзе сюды ён выбіраецца канонікам і сьб-

Навучанне ў школе было бясплатнае. Будучыя арганісты за гэта павінны былі граць у касцёле пад час разнастайных рэлігійных абрадаў і цырымоній. Дзейнасць школы, безумоўна, садзейнічала пашырэнню музычных ведаў не толькі сярод жыхароў Бялыніччыны. У артыкуле «Падарожныя ўспаміны» кампазітар і публіцыст Міхаіл Ельскі заўважае: «Аднак касцельная музыка ў Каралеўстве (Польскім) знаходзіцца ў лепшым стане, чым на Літве, дзе ёй актыўна ніхто не займаецца. Але памыляюся! Вядомы на Літве як казначэй, а цяпер парафіяльны ксёндз Гадлеўскі ў Бялынічах; у тым краі

дзеля пашырэння яго на Бялыніччыне. Вядома, дзейнасць Гадлеўскага была пад пільнай увагай улады. Не засталася, напрыклад, незаўважаным і тое, што напачатку жніўня 1861 года ў Бялыніцкім касцёле вернікі праспявалі «вядомы ў Заходнім краі гімн аб узнаўленні Польшчы». А праз месяц тут гучалі на працягу 40 гадзін запар і дэманстрацыйна-пратэстныя рэлігійныя спевы. Праўда, даказаць ролю Л. Гадлеўскага як арганізатара гэтых падзей уладам усё ж такі не ўдалося.

Пасля задушэння паўстання з ліку мясцовых спачуваючых яму землеўласні-

Люцыян Гадлеўскі ў гэтай сітуацыі таксама не заставаўся сузіральнікам. Ён шукаў заступнікаў у высокіх кабінетах, пісаў лісты, у якіх даводзіў, абапіраючыся на гістарычныя крыніцы, што цудадзейны абраз належыць выключна каталіцкай канфесіі.

У чэрвені 1866 года падзеі вакол касцёла атрымалі нечаканы і даволі рэзкі паварот. Паліцыя ў касцельным склепе знайшла мяшчак са свінцом і 141 куляй. Гэта магло сведчыць пра тое, што мясцовыя каталікі рыхтуюць узброенае паўстанне. Абвастрыць да крайнасці адносіны паміж касцёлам і ўладай – гэту мэту і ставілі наўмыснікі. Праўда, праведзены ў касцёле вобыск дадатковых фактаў не прынес. Справа з «падрыхтоўкай паўстання» была пакладзена пад сукно. Спадзяванні падбухторшчыкаў і іхніх гаспадароў не апраўдаліся.

Безумоўна, Люцыян Гадлеўскі разумее, што рана ці позна, але касцёл будзе пераасвечаны на царкву. Магчыма, ён таксама разумее, што касцёл зараз трымаецца выключна на яго высокім аўтарытэце і прадуманых да драбніц кроках у адказ.

Само з'яўленне цудадзейнага абраза ў Бялынічах ахутана тайнай. Дарэчы, і знікненне абраза таксама сталася вялікай таямніцай. Афіцыйная версія сцвярджае, што абраз Маці Божай Бялыніцкай знік у чэрвені 1941 года з Магілёўскага гістарычнага музея разам з сусветным вядомым крыжам Лазара Богшы. Аднак польскі даследчык Навакоўскі ў кнізе «Аб цудоўным абразе Маткі Боскай у Бялынічах», якая выйшла ў 1899 годзе ў Кракаве, сцвярджае наступнае: нібыта прадчуваючы хуткае закрыццё касцёла, Люцыян Гадлеўскі пакрыў яго змясціў у алтары копію. А сам абраз схаваў у надзейным месцы, «дзе ён цяпер і знаходзіцца».

І сапраўды, прадбачанне Л. Гадлеўскага прарочы збылося. Ён памёр 10 лютага 1876 года. А ў ноч з 11 на 12 красавіка гэтага ж года,

Каб выспеліць сваё

рам Магілёўскай духоўнай кансісторыі, па святах выступае ў касцёле з казаннямі і павучаннямі, апрацоўвае гісторыю Трыдэнцкага Сабора, складае малітоўнік, які пабачыў свет у Парыжы і Кіеве.

Ён, зразумела, працягвае сузрацацца з аднадумцамі. Вядома, напрыклад, што ў 1859 годзе Бялынічы, атрымаўшы амністыю ад цара, наведвае мастак, музыка і найактыўны ўдзельнік

ён першым унёс вялікі ўклад у касцельную музыку, заснаваўшы школу арганістаў... Тым самым ксёндз Гадлеўскі праявіў сябе як асоба духоўная і як чалавек высокай культуры; арганізаваная ім школа прынясе карысць касцельнай музыцы ва ўсёй правінцыі. Чаму ж не ўсе духоўныя асобы так разумеюць сваё становішча?»

Трывога Міхаіла Ельскага зразумелая, калі згадаць, што напачатку XIX стагод-

каў былі высланы І. Квяцінскі, Шыняўскія, сям'я Шпыркаў і многія іншыя. Уладальніка маёнтка Высокае С. Вэнцлавіча і дваранку з Бялынічаў Э. Гершард арыштавалі толькі за тое, што ў перапісцы паміж імі згадваўся Л. Гадлеўскі. Праўда, самога ксяндза рэпрэсіі абмінулі. Але неўзабаве яго чакала яшчэ адно выпрабаванне: адстаяць касцёл ці на больш доўгі час адцягнуць яго ліквідацыю.

Хмары над бажніцай у Бялынічах згусціліся ў чарговы раз. У духоўныя і свецкія інстанцыі сталі рэгулярна паступаць інспіраваныя ўладай лісты з патрабаваннем закрыць касцёл, а цудадзейны абраз Маці Божай Бялыніцкай перадаць праваслаўным. Кіраўнік трэцяй благачынай акругі Магілёўскага павета С. Багданюўскі даносіў губернатару, што «прапаганда, якая праводзіцца гэтым касцёлам, заўсёды будзе супрацьдзейнічаць і ўзмацненню праваслаўя стаць на цвёрдым грунце, і рускай народнасці ўладарыць над паланізмам. Шмат шкодзяць таксама праваслаўю, а таксама і рускай народнасці, і таёмна распаўсюджвае-

«...ксёндз Гадлеўскі праявіў сябе як асоба духоўная і як чалавек высокай культуры»

Лістападаўскага паўстання Напалеон Орда. Гэтым людзям, канечне, было што ўспомніць, аб чым пагаварыць і памарыць. Дарэчы, на ўспамін пра гэтую сустрэчу засталася вядомая літаграфія Н. Орды «Касцёл у Бялынічах».

Люцыян Гадлеўскі пражыў у Бялынічах васемнаццаць гадоў. Гэты перыяд стаў вельмі насычаным на падзеі – не толькі для самога ксяндза, але і для бялынічан таксама.

На той час, як сведчаць даследчыкі, сапраўдным цэнтрам беларускай каталіцкай культуры з'яўлялася Вільня. Але новы настаяцель Бялыніцкага кармеліцкага касцёла, выкарыстоўваючы ўсе магчымасці і ўласныя здольнасці, мяркую ператварыць мястэчка ў цэнтр духоўнай культуры на ўсходніх абшарах Беларусі. Зыходзячы з гэтай мэты, ён напрыканцы 1859 года засноўвае пры касцёле музычную школу, у якой мясцовыя падлеткі як з каталіцкіх, так і праваслаўных сем'яў навучаліся ігры на аргане, асвойвалі нотную граматы, далучаліся да заходнееўрапейскай музычнай культуры. Больш за тое, Гадлеўскі запрашае ў сваю школу на працу прафесара арганаў Пажскай кансерваторыі Груна, які і прыязджае ў Бялынічы ў 1860 годзе.

Бялыніцкі абраз Найсвятой Багародзіцы (каталіцкі варыянт)

дзя назіраўся заняпад касцельнай музыкі. А Люцыян Гадлеўскі адным з першых на Беларусі канкрэтнымі справамі імкнуўся запоўніць пустэчу ў сферы арганнага выканальніцтва. Дзейнасць яго ў гэтым накірунку ў Бялынічах супала з агульнаеўрапейскім працэсам рэфармацыі касцельнага выканальніцтва.

Да канца яшчэ не высветлены і ўдзел Люцыяна Гадлеўскага ў паўстанні 1863 года. На падставе ўскосных фактаў можна прыйсці да высновы, што ён не толькі спачуваў нацыянальна-вызваленчаму руху, але і штокольвечы рабіў

ён не толькі спачуваў нацыянальна-вызваленчаму руху, але і штокольвечы рабіў дзеля пашырэння яго на Бялыніччыне

мыя паміж бялыніцкім насельніцтвам польскія малітоўнікі, польскія карціны і польскія бронзавыя абразкі з выявай Маці Божай Бялыніцкай»...

літаральна праз два месяцы пасля спачыну знакамітага ксяндза, касцёл быў перададзены праваслаўнай канфесіі і пераасвечаны на царкву.

Ацэньваючы зробленае Люцыянам Гадлеўскім, варта заўважыць, што дзейнічаў ён у кантэксце польскай культуры, змагаючыся з русіфікацыяй жыхароў краю шляхам іх мяккай паланізацыі. Пры гэтым ён не хаваў сваёй шчырай прыязнасці і да беларускай культуры, беларускага нацыянальнага руху, які ў гэты перыяд толькі пачынаў сваё новае станаўленне. Як вядома, барацьба імперскай расійскай і нацыяналістычна польскай ідэалогіяў за павольвала нараджэнне беларускай нацыянальнай самасвядомасці. А паколькі яна была яшчэ не сфармавана, толькі запачаткоўвалася, мясцовыя грамадскія дзеячы вымушаны былі станаўліцца пад штандары адной з іх, каб урэшце выспеліць сваю.

Сакавік

1 – Лось Еўдакія Якаўлеўна (1929, Ушац. р-н – 1977), паэтэса – 80 гадоў з дня нараджэння.

1 – Музей гісторыі і культуры горада Орша, філіял установы культуры «Музейны комплекс гісторыі і культуры Аршаншчыны» (1989) – 20 гадоў з часу заснавання.

4 – Лышчынскі Казімір (1634, Брэсц. р-н – 1689), мысліцель, грамадска-палітычны дзеяч, педагог – 375 гадоў з дня нараджэння.

6 – Самцэвіч Пётр Андрэевіч (1899, Круп. р-н – 1941), лінгвіст, фалькларыст, краязнавец, адзін з арганізатараў Барысаўскага краязнаўчага музея – 110 гадоў з дня нараджэння.

7 – Слесарэнка Аляксей Аляксеевіч (1919–2005), пісьменнік, актёр эстрады, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 90 гадоў з дня нараджэння.

7 – Янушкевіч Язэп Язэпавіч (1959, Валож. р-н), літаратуразнавец, даследчык-архіваіст, археограф, пісьменнік, перакладчык – 50 гадоў з дня нараджэння.

14 – Мінск, г. – 510 гадоў з часу атрымання граматы на магдэбургскае права (1499).

14 – Клебановіч Міхась (Міхаіл Іванавіч; 1934, Слуц. р-н), пісьменнік, заслужаны работнік культуры Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

У вялікае плаванне: кавярня ў Жыткавічах

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

«**ЗБОР ПОЛЬСКИХ І РУСКИХ ВЕРШАЎ**» – рукапісны зборнік вершаў, напісаны не раней 1690 г. На думку даследчыкаў, быў складзены некалькімі перапісчыкамі, відаць, у Оршы для дачкі аршанскага падчашага. Там былі змешчаны творы на польскай мове і 66 беларускіх і беларуска-ўкраінскіх ананімных лірычных вершаў-песень. У іх выразна выявіліся адметнасці беларускага фальклору, паэзіі барока, а таксама ўплыў польскай, украінскай і заходнеўрапейскай лірыкі. Для маладой асобы былі падбраныя творы пра светлае пачуццё кахання, пра жаночую вернасць, асуджальны шлюб па разліку, сямейная здрада. Лірычны герой у іх часта выпраўляўся на Украіну, на вайну з туркамі і татарамі, абагульняўся як сапраўдны воін, якога трэба паважаць і чакаць з паходу. Побач з гэтым былі і асобныя прайвы эратычнага зместу. Зберагаецца ў Кракаве ў бібліятэцы Чартарыйскіх.

ЗВАНІЦА – здаўна вынайзденае збудаванне для размяшчэння званой. На Беларусі засведчана з

XI ст. Стаяла асобна ці была ў комплексе пабудовы. Будавалася з розных матэрыялаў на цэнтральных плошчах мястэчак, гарадоў, у замках, манастырах і інш. Бывала, выкарыстоўвалася як дадатковае гаспадарчае памяшканне, брама, дазорна-сігнальная вышка, абарончая вежа. Арыгінальныя драўляныя званіцы былі ў Камянецкім раёне, Віцебску, Дуброўне, Жабінкаўскім, Пінскім, Бярозаўскім раёнах і інш., дзе былі свае, мясцовага характару канструкцыі. Мураваныя званіцы былі ярусныя і аркадныя, таксама мелі свае арыгінальныя канструкцыйныя асаблівасці, дэкаратыўныя аздабленні.

ЗВОД – а) у мовазнаўстве – рэдакцыя тэксту канфесійнальнага помніка, якая адрозніваецца ад іншых спісаў гэтага помніка рэгіянальнымі асаблівасцямі мовы. У XI–XIV стст. *стараславянская мова* пачала папаўняцца адметнасцямі розных славянскіх моў (у тым ліку і беларускай) і на яе месцы ўзнікла *царкоўна-славянская мова*, у якой былі розныя варыянты (сярэднебалгарскі, усход-

Пісьменнік-гумарыст Мікола Вяршынін адносіцца да тых аўтараў, якія, бадай, жывуць паводле прынцыпу «ні дня без радка!». Нашыя пастаянныя чытачы добра ведаюць гэтага аўтара – штогод мы знаёмім з новым ёмістым томікам ягоных твораў. Не выключэнне – і мінулы год. У новай кнізе апроч раней друкаваных і добра вядомых вершаў багата новых твораў М. Вяршыніна... Яна атрымалася амаль на 400 старонак. Тут сабраныя пісьменніцкія байкі і гісторыі з жыцця, вершы, эпіграмы, прысвечаныя аўтару, сатырычныя і гумарыстычныя творы. Сёння мы прапануем некалькі гумарэсак даўняга сябра краязнаўцаў.

Мікола ВЯРШЫНІН

Пра Муху і Зуброў

Прасілася на працу неяк Муха.
Ў адзеле кадраў Зубр

сустрэў яе.
– Што за душой ты маеш,

цакатуха?
Ты пакажы нам здольнасці

свае,
Мо ёсць дыплом, ці вопыт,

можа, сіла,
А да станка хацела б ты, ці не?

Тут муха кажа:
– Я б вас папрасіла

Улічыць, што хабаток
ёсць у мяне.

– Так, так, дык кажаш, Муха,
хобат маеш?

Такія кадры – золата для нас.
Работу неблагую атрымаеш:

Грузіць дэталі будзеш
нейкі час.

А потым паглядзім,
мо і павысім,

Як справы пойдучы у цябе
на лад.

За працу толькі ты як след
бярыся,

Мы ж добры пакладзём табе
аклад.

Праходзіць час, а праца –
ані з месца,

Пагрузка не кранаецца зусім.
Хоць Муха шчыра тужыцца
і пнецца,

Але ж вядома,
колькі ў Мухі сіл.

Тут вырашылі Муху зацікавіць
Матэрыяльна:

можа, будзе плён.
Ды не пайшлі, вядома,

лепей справы,
Хоць пасля гэтага прайшло
шмат дзён.

Уздзейнічаць надумалі
на Муху

Маральна, і сабралі тут жа сход.
Але не ўбачылі ў працы зрухаў

Праз дзень і месяц, нават
і праз год.

Там справы дрэнь,
дзе месцы пазаймаюць

Ў адзеле кадраў
волаты-Зубры.

А Муху... на пагрузку
пасылаюць.

Бывае й так.
Да часу, да пары.

Прычына шлюбу

Ёсць сябры – Лявон і Зіна,
Часта сустракаемся –

Па прычыне, без прычыны,
І зусім не каемся.

Пацікавіўся я ў Зіны:
– Як вы пакахаліся?

Дзе сустраўся твай адзіны,
Доўга сустракаліся?

Кажы: – У парку мы гулялі –
Размаўляем, раімся.

Нагуляліся нямаля,
І дамоў збіраемся.

Вось стаім мы на прыпынку –
Доўга нам чакаць усё ж.
Раптам дробныя дажджынікі,
А пасля вялікі дождж.
Радавацца дзе прычыны?
Тут хоць стой,

хоць падай ніц.
Збоку ўбачыла мужчыну –
Мокры ў лужыне стаіць.

За яго мне горка стала –
Мо прастудзіцца шчэ ён.
Я яго пашкадавала,
І ўзяла пад парасон.

Ён правёў мяне дадому,
А куды ж яго мне дзецц?
І застаўся там, вядома –
Абсушыцца, пасядзецц.

А пасля ўжо тралі-валі,
Ён хадзіў за мной, як цень.
Разам ранак сустракалі,
І гулялі дзень удзень.

І на зорачкі глядзелі,
Імі любаваліся.
Ад кахання проста млелі,
І – пашлюбаваліся.

Маем мы ва ўсім парадак,
І сям'я ў нас дружная.
Быў на шчасце
той выпадак –

Пажаніла... лужына!

неславянскі, сербскі і інш.). Царкоўна-славянская мова ў Беларусі зазнала моцны ўплыў народна-гутарковай у XV–XVI стст. Гэта асабліва выразна праявілася ў тэкстах «Жыцце Ефрасінні Полацкай» (спіс XIV ст.), выданнях Ф. Скарыны і інш., дзе з XVI ст. пачала ярка засведчацца беларуская мова; б) у літаратуразнаўстве – твор ле-

Званіца царквы ў Ракаве (Валожынскі раён)

тапіснага жанру, які ўзнік у выніку аб'яднання ў адзін помнік некалькіх гісторыка-літаратурных твораў і пагадовых запісаў. Кожны летапісны звод адлюстроўваў імкненні і погляды грамадскіх колаў свайго часу, меў паўную ідэйна-палітычную накіраванасць, вылучаўся своеасаблівым ідэйна-мастацкім адзінствам. Першы вядомы ўсходнеславянскі звод – «Аловесць мінулых гадоў» (Кіеў, XII ст.), дзе ёсць шматлікія звесткі і пра беларускія землі (з 862 г., калі ўзгаданы Полацк). Пазней пачалі стварацца летапісы і ў многіх іншых гарадах, у тым ліку і беларускіх. З іх, на жаль, многае знікла. Першы беларускі летапісны звод узнік у 2-й чвэрці XV ст. – *Беларуска-літоўскі летапіс 1446 г.* Беларуская-літоўскія хронікі XVI ст. таксама маюць характар зводаў разнастайных гісторыка-літаратурных твораў («Хроніка Вялікага княства Літоўскага і Жамойцкага» (2-гі звод), *Хроніка Быхаўца* (3-ці звод). Своеасаблівы звод зводаў – украінска-беларускі хранограф XVII ст. «*Вялікая хроніка*». Апошні летапісны звод беларускага паходжання – *Магілёўская хроніка*, якую пісалі 4 аўтары на працягу XVII–XIX стст. Складанне летапісных зводаў спынілася ў сувязі з навуковым і мастацкім спосабамі апісання мінулага і сучаснага.